

El valor dinamitzador dels projectes d'innovació educativa de caire institucional

El valor dinamizador de los proyectos de innovación educativa de tipo institucional

The Motivational Value of Institutional Educational Innovation Projects

Miguel Salmerón González, migsalmeron@gmail.com

Director del col·legi públic Blai Bonet de Santanyí (Mallorca).

Resum

Els projectes d'innovació educativa promoguts per les administracions públiques es poden convertir en eines poderoses de dinamització d'un centre escolar.

La implementació del Projecte d'immersió en anglès a la tardor i el Projecte ARCE al CEIP Blai Bonet (Santanyí), mitjançant un conjunt de tasques interdisciplinàries i intercíclics, ha servit per promoure el treball en equip; una estructura educativa en xarxa; una comunitat d'aprenentatge i un sentit compartit de pertinença a l'escola.

Aquestes finalitats s'han anat assolint a partir de la planificació i aplicació d'activitats significatives per als alumnes en relació amb cinc blocs temàtics convergents en els dos projectes educatius: Aigua, Terra, Flora, Fauna i Impacte humà de l'entorn mediambiental (la comarca, l'illa, la península Ibèrica, el planeta Terra).

Explicarem la nostra experiència educativa i el valor dels projectes d'innovació com a força impulsora per millorar les competències bàsiques dels alumnes i per generar pràctiques de col·laboració entre l'equip docent, la comunitat educativa i les institucions de l'entorn.

Paraules clau

Gestió Escolar, Relacions entre Centres d'Ensenyament, Experiència Docent, Competències Bàsiques.

Resumen

Los proyectos de innovación educativa, promovidos por las administraciones públicas pueden convertirse en poderosos instrumentos de dinamización de un centro escolar.

La implementación del “Proyecto de Inmersión en Inglés durante el Otoño” y el “Proyecto ARCE”, en el CEIP Blai Bonet (Santanyí), mediante un conjunto de tareas interdisciplinarias e intercíclicas, ha servido para promover el trabajo en equipo; una estructura educativa en red; una comunidad de aprendizaje y un sentido compartido de pertenencia a la escuela.

Estas finalidades se han ido consiguiendo a partir de la planificación y aplicación de actividades significativas para los alumnos en relación a cinco bloques temáticos, convergentes en los dos proyectos educativos: Agua, Tierra, Flora, Fauna e Impacto Humano del entorno medioambiental (la comarca, la isla, la Península Ibérica, el planeta Tierra).

Explicaremos nuestra experiencia educativa y el valor de los proyectos de innovación como fuerza impulsora para mejorar las competencias básicas de los alumnos y para generar prácticas colaborativas entre el equipo docente, la comunidad educativa y las instituciones del entorno.

Palabras clave

Gestión del Centro de Enseñanza, Relaciones entre Centros de Enseñanza, Experiencia Pedagógica, Competencias Básicas.

Abstract

Government-backed educational innovation projects can become powerful motivational tools for schools. Through a number of interdisciplinary and mixed-level tasks, the implementation of two projects, an autumn English language immersion programme and the ARCE Project (a school network partnership programme) at the public primary school CEIP Blai Bonet (in Santanyí, Mallorca), has served to foster teamwork, the formation of an educational network structure, a learning community and a shared sense of belonging at the school. These objectives have gradually been achieved through the planning and application of meaningful learning activities for the students in five areas: Water, Land, Flora, Fauna and Human Impact on the Environment (from the perspectives of the local area, the island, the Iberian Peninsula and the planet Earth).

This article recounts this educational experience and discusses the value of innovative projects as a driving force for the improvement of students' basic skills and cooperative teamwork practices among the teaching staff, the school community and the local institutions.

Keywords

School Management, Inter-school Relations, Teaching Experience, Basic Skills.

1. JUSTIFICACIÓ

El propòsit del treball consisteix a relatar l'experiència de dinamització d'un col·legi públic d'Infantil i Primària, d'uns 300 alumnes i 25 mestres (CEIP Blai Bonet), a partir del curs 2009/10, quan coincideix el meu nomenament com a director, en un moment personal en el qual havia presentat a convocatòria dos projectes d'innovació de cooperació territorial de caire institucional, i acabaven de ser aprovats per la Conselleria d'Educació de les Illes Balears i pel Ministeri d'Educació. Es tractaven del Programa d'Immersion Lingüística en Anglès a la Tardor i del Programa ARCE (agrupació de xarxes de centres educatius de diferents comunitats de l'Estat espanyol).

2. EL CANVI EN EL CENTRE EDUCATIU

El nou equip directiu partia del principi fonamental de la LOE, el qual expressa la necessitat que tots els components de la comunitat educativa col·laborin per aconseguir una educació de qualitat; la qual cosa exigeix la realització d'un esforç compartit per part de l'alumnat, el professorat, les famílies, els centre docent i les administracions. Arran d'aquesta determinació era necessari un diagnòstic inicial per tal d'adequar-nos a les circumstàncies concretes del nostre context educatiu. Com a punts forts vàrem destacar l'alt grau de convivència i la manca de conflictes; com a punts febles vàrem ressaltar un cert punt d'individualisme i de rutina com a elements de bloqueig que limitaven el creixement de la nostra organització educativa.

Per tant, es feia necessari elaborar unes estratègies de canvi afavoridores d'un desenvolupament col·laborador al centre. L'equip directiu liderava el paper de constructor d'una comunitat d'aprenentatge, on el protagonisme havia de recaure col·lectivament en el professorat, aportant la participació i compromís mutu.

Una nova visió de l'escola, d'acord amb una visió holística del món i de la societat, entesa com una estructura en xarxa, on tots els elements s'interrelacionen i es connecten. Aquest pensament global havia de complementar-se amb una visió compartida de valors: el bé mutu i l'enteniment. Aquesta transformació de la cultura del centre havia de basar-se en el treball en equip i en l'obertura mental cap a la reflexió (formació permanent i avaluació contínua) i cap a la creativitat. Sentir-se orgullosos de les tradicions positives i valents per a innovar amb vocació de millora de les pràctiques educatives.

3. ELS PROJECTES EDUCATIUS: MARCS PRÀCTICS DEL CANVI

L'oportuna dificultat de desenvolupar al col·legi dos projectes d'innovació educativa durant el mateix curs escolar va permetre un marc d'actuacions generadores de canvis. Des de l'organigrama de funcionament, com des de la implementació d'activitats i la creació de productes, fins a la exposició i difusió dels resultats es van propiciar situacions educatives basades en el treball en equip; en les feines interdisciplinàries i intercíclics i en la inclusió de la comunitat escolar i altres institucions.

Passarem revista a les activitats més rellevants dutes a terme, durant l'aplicació dels projectes d'innovació de cooperació territorial. Ambdós programes, promoguts per l'Administració educativa, coincideixen amb les finalitats de:

1. Contribuir a la solidaritat interterritorial de l'Estat espanyol.
2. Afavorir la convivència entre alumnes de diferents comunitats autònomes.

3. Incrementar l'apreciació de la riquesa cultural i lingüística de les diferents comunitats autònomes.
4. Reforçar les competències bàsiques dels alumnes.

3.1. PROJECTE D'IMMERSIÓ LINGÜÍSTICA EN ANGLÈS A LA TARDOR

Adreçat a sisè de primària, subvencionat pel MEC i la Conselleria d'Educació. L'ajuda rebuda estava destinada per participar amb un grup de vint-i-cinc alumnes, durant una setmana de novembre 2009, al Centre de Natura de Tarihuella (Xèrica, Castelló) junt amb un altre grup de Sevilla, per mantenir activitats conjuntes per millorar la fluïdesa en llengua anglesa. El projecte comptava amb professionals nadius i material didàctic. El projecte partia d'un eix temàtic proposat pel MEC: *The World Around us* ('el món que ens envolta'). A part de director, vaig ser el mestre d'anglès de sisè. El plantejament ecològic del projecte presentat: el planeta Terra entès com casa nostra, "una llar fràgil, de la qual s'ha de tenir cura" va il·luminar el desenvolupament pedagògic dels cinc blocs temàtics, sempre interconnectats: Aigua/Terra/Flora/Fauna/Impacte Humà.

La idea partia de l'adaptació de la programació de sisè de primària, durant els dos primers mesos lectius, per centrar-nos en la temàtica del projecte, amb els objectius d'adquirir coneixements bàsics previs per aprofitar al màxim l'estada i preparar les actuacions d'una hora diària sobre els diferents blocs temàtics, les quals havíem de representar a l'altre grup de Sevilla. A tal objecte, vàrem elaborar una programació coordinada de les àrees curriculars d'Anglès, Coneixement del Medi, Educació Artística i Educació Física, entorn del projecte comú.

Ens concentrarem a examinar algunes planificacions curriculars i reflectir les produccions més memorables com a eines adients al treball interdisciplinari.

AIGUA

El cicle de l'aigua i el valor de l'aigua.

Continguts de les distintes àrees

Coneixement del Medi: els canvis d'estat; el moviment continu; núvols, rius, pluja i neu; muntanyes captadores, llacs, oceans i mars/ la importància de l'aigua per a la vida.

Anglès:

- Vocabulari (*mountains, water, fresh water, salt water, snow, rain, cloud, spring, stream, river, lake, sea, ocean...*).
- Estructures comunicatives (creació, escriptura i assaig dels textos a presentar a Xèrica):
 - *Do you know about water?* (informacions d'interès sobre el valor de l'aigua: els alumnes havien de comunicar-les com si fossin presentadors d'un programa divulgatiu de televisió).
 - *Cycle of Water*, peça clau de creació artística interdisciplinària: a partir de la comprensió del funcionament natural (Medi), i la creació d'un text literari (Anglès), els alumnes havien de recrear amb el propi cos, amb expressió i moviment (Educació Física), el procés dinàmic del cicle de l'aigua. La

dramatització necessitava vestuari i confecció de màscares (Plàstica), així com una música apropiada i la confecció de pals de pluja (Música).

Aquesta producció artística va ser catalitzadora d'un procés de canvi educatiu a l'hora d'entendre les relacions profundes entre les àrees curriculars; la sintonia dels mestres com a model de treball cooperatiu i l'assumpció d'un projecte comú com a eina per treballar eficientment les competències bàsiques de l'alumnat. A la fi es van potenciar les energies creatives i la capacitat sinèrgica del grup.

TERRA

Escenificació teatral dels "Exploradors del món". Imaginam el fascinant descobriment per part d'un grup de nins de les meravelles naturals de la Terra (oceà, illa, selva, muntanya, desert...) per arribar a trobar un mapa del tresor on ens assenyala que "el tresor és aquí i allà, al voltant del món perquè la vida és fascinant; hem de gaudir i protegir el nostre planeta".

Amb un text creat pel mestre d'anglès: desplegament d'imaginació dels alumnes com a actors i creador de vestuaris; amb la coordinació dels mestres de Plàstica i Educació Física.

PLANTES/ANIMALS/IMPACTE HUMÀ

- Estudi dels animals autòctons de les illes Balears (Medi i Anglès: creació de fitxes per exposar a Xèrica).
- Decàleg de les bones pràctiques per tenir cura del planeta (Medi i Anglès: creació de murals A3 per exposar a Xèrica).

Assaig de tres cançons per interpretar a Xèrica:

- "In the wood" (cançó per ensenyar moviments i així compartir amb el grup de Sevilla).
- "Old oak tree" (del músic americà Farmer Jason, amb el qual ja havien col·laborat en el seu darrer DVD: cant de la bellesa d'un roure vell i el respecte que es mereix).
- "Earth, Sun and Moon" (del grup australià Midnight Oil: cant a l'esperança en un món més ecològic).

Els resultats es van plasmar en un alt grau de qualitat dels productes finals a mostrar al centre d'immersió. Així que ens vàrem encoratjar a organitzar un festival final de curs, on els alumnes de sisè es convertiren en els artistes principals per mostrar les seves produccions artístiques a tota la comunitat educativa.

El dia 22 de juny de 2009 més de tres-cents espectadors varen contemplar les actuacions en un vespre memorable, amb sopar a la fresca. Moments màgics amb la dramatització corporal del *Cycle of Water* i la cançó "Old oak tree", amb un autèntic grup de música en viu, amb la intervenció d'un alumne de sisè a la bateria; un pare a la guitarra acústica; el mestre de música al teclat i el mestre d'anglès com a director d'un cor de trenta alumnes.

3.2. EL PROGRAMA ARCE (AGRUPACIÓ DE XARXES DE CENTRES EDUCATIUS DE DISTINTES COMUNITATS AUTÒNOMES DE L'ESTAT ESPANYOL)

Adreçat a tots els alumnes de primària, també hi varen incorporar els alumnes d'infantil amb la intenció d'aglutinar tot l'equip docent. Subvencionat pel MEC amb 9.840 euros per desenvolupar activitats i mobilitats durant dos cursos escolars.

El projecte ARCE dissenyat entre tres escoles sòcies: CP Virgen de las Angustias (Tabernas, Almeria); CP Els Castanyers (Viladrau, Girona) i CP Blai Bonet (Santanyí), durant unes jornades celebrades a Madrid el maig de 2009, té com a títol: "L'estudi de l'Entorn: la Natura a la Mediterrània". Tracta d'analitzar i contrastar les característiques biològiques dels tres ecosistemes, cadascun dels quals és propi de l'entorn d'un dels centres educatius: el subdesert a Tabernas, la muntanya a Viladrau i la costa a Santanyí. Es va planificar un conjunt d'activitats integrades per intercanviar experiències i establir un marc de debat i reflexió comú. Vàrem aprofitar, sota el nostre suggeriment, els cinc àmbits d'estudi de la natura de l'altre projecte. De manera complementària, es va organitzar un calendari de visites didàctiques de grups d'alumnes i mestres a les altres localitats.

Per al desenvolupament i gestió del projecte vàrem posar en marxa tots els recursos organitzatius i humans per a crear una estructura de treball en xarxa. L'equip docent passava a convertir-se en protagonista de l'experiència d'innovació. La Comissió de Coordinació Pedagògica (CCP) va ser l'encarregada de:

1. Programar les actuacions dividides en cinc blocs temàtics: aigua, Terra i impacte humà per al primer curs; més l'organització de la trobada d'escoles a Santanyí, la qual cosa implicava la preparació d'activitats significatives per mostrar el nostre parc natural: Mondragó. Per al segon curs: estudi dels animals autòctons i de les plantes (tasca principal, ja que el producte final era l'elaboració d'un llibre de plantes de la Mediterrània), amb la inserció de les plantes aromàtiques, arbust i arbres més representatius dels ecosistemes de cada centre educatiu.
2. Coordinar l'organització: amb l'establiment d'una comissió ARCE (integrada per una coordinadora i tots els membres de la CCP) encarregada d'optimitzar l'eficàcia i el grau de consecució dels objectius concrets i la seva realització; amb el suport d'una comissió de les Tecnologies de la Informació i Comunicació (TIC), formada per la coordinadora ARCE, el coordinador TIC del centre i un mestre encarregat del registre meteorològic, els quals havien de fer operatiu i seleccionar material per al blog i per a la revista escolar.
3. Desplegar el funcionament de tots els equips de cicle, encarregats d'implementar les activitats a l'aula i a l'entorn.

Com a recursos complementaris per fer més operatiu el projecte s'han de destacar:

- La creació d'un hort escolar.
- La restauració d'una caseta meteorològica.
- La instauració d'una biblioteca ARCE amb temes mediambientals.
- L'exhibició permanent dels treballs dels alumnes.
- La creació d'un blog comú: *Agrupaciomedieco*
- L'elaboració de la revista escolar "Xiulet" amb monogràfics mediambientals.
- La selecció d'excursions i sortides en relació amb temes de la natura.
- La celebració de Sa Rua 2011 amb el tema de plantes.

La metodologia del projecte sempre ha tingut en compte el protagonisme dels alumnes com a artífexs de totes les activitats; seleccionades per la seva rellevància, funcionalitat i significació. Les activitats proposades incitaven a la reflexió, al diàleg, a l'experimentació, a la inducció i a la deducció; a la classificació, a l'exposició; a l'expressió, a la utilització de les TIC i a la creació

artística sobre la base de la sensibilització i el respecte per si mateix i qualque altra forma de vida. El projecte ha creat un marc propiciatori de tasques desenvolupadores de les competències bàsiques dels alumnes i del treball en equip.

Per exemple, destacam les activitats a l'hort escolar i el conte de la gota d'aigua dels alumnes d'infantil; l'elaboració dels llibres de l'aigua (1r cicle); l'estudi climatològic i geogràfic del 2n cicle; l'estudi del Parc Natural de Mondragó i la creació d'una guia de camp (3r cicle). Com a activitats estrelles, l'elaboració de les fitxes de plantes aromàtiques (romani, farigola, alfabeguera, herba sana, camamil·la), arbusts (gatova, llentiscle, ullastre, esbarzer i taperera) i arbres (sabina, alzina, garrover, pi, figuera) tant en paper com digitalment.

Atorgam gran importància a les trobades presencials dels alumnes, com a experiències vivencials de convivència, memorables per l'enriquiment personal que han suposat cognitivament i afectivament.

La visita de vint-i-cinc alumnes d'Almeria i 12 de Girona durant la setmana del 22 al 26 de març de 2010 va ser l'oportunitat de projectar la nostra escola i el nostre entorn. La preparació d'activitats d'interès cultural i didàctic ens va ajudar a incorporar col·laboradors entre les entitats i institucions locals i autonòmiques. Així destacarem l'aportació de la Conselleria d'Educació, amb l'aprovació de l'estada dels grups visitants al Centre d'Aprenentatge del Palmer, a Campos, i la trobada al Servei d'Innovació Educativa amb una presentació del director general i una degustació de productes balears; així com una visita guiada a la Catedral i al casc antic de Palma. També l'aportació de la Conselleria de Medi Ambient amb l'organització de la visita al Centre d'Interpretació de Cabrera de la Colònia Sant Jordi i un itinerari guiat per les platges del Dolç i del Carbó. A més, destacam la col·laboració contínua del personal del Parc Natural de Mondragó, el qual ens va facilitar material didàctic i monitors per diverses visites d'estudi mediambiental. Finalment, ressaltam l'ajut de l'Ajuntament de Santanyí, amb una recepció institucional, regals representatius i un dinar de benvinguda als mestres. Sense oblidar-nos del Consorci de les Coves del Drac, que ens va subvencionar l'entrada de tots els participants. Aquesta extensiva enumeració té la seva importància tant en el sentit d'agraïment com de ressaltar la potència d'un projecte educatiu a l'hora de fer confluïr esforços.

Per altra banda, arran de la seva partida, es van celebrar unes Jornades Culturals, durant tres dies, dedicades al projecte ARCE. Consistien en un seguit de tallers culturals i artístics, on els alumnes participaven en activitats de poesia, conta-contes, reciclatge, ceràmica i pintura dissenyades per artistes rellevants de la comunitat educativa. A la vegada es va organitzar una completa exposició al porxo de l'escola.

Les visites de les escoles sòcies a Santanyí, així com la visita dels nostres alumnes a Viladrau (Girona) i a Tabernas (Almeria) han tingut repercussió als mitjans de comunicació, ja que se n'han publicat notícies al *Diario de Mallorca*, *Última Hora* i a la revista *Dies i Coses*. Com a director, he participat en un programa cultural a Ràdio Santanyí per informar dels projectes. També assenyalar que un grup d'alumnes de Magisteri de la UIB ha presentat un treball a la universitat sobre el projecte ARCE al CEIP Blai Bonet, dins de l'assignatura d'Organització i Gestió Educativa. Remarc la importància de difondre les experiències educatives com una forma de sistematització i transferència d'aprenentatges.

4. CONCLUSIONS

El conjunt de recursos i accions planificades i mútuament relacionades entre elles per aconseguir els propòsits dels dos projectes educatius de caire institucional han tingut efectes beneficiosos per a la dinamització del nostre col·legi. Tots els procediments (observació directa; anàlisi dels documents i valoracions) i instruments d'avaluació (qüestionaris, registres, escales d'estimació) han identificat la incidència del projecte en la coordinació del funcionament dels equips del centre; en la millora de les pràctiques educatives i en l'obertura del col·legi a les relacions externes.

Potser la manera més adequada d'expressar tots els beneficis és enumerant els objectius prioritaris, establerts en el Pla Estratègic del Centre Educatiu, els quals expressaven clar i net la nostra declaració d'intencions: treball en equip/tasques competencials/escola inclusiva.

1. EN L'ÀMBIT DE L'EQUIP DOCENT:

1. Promoure, dirigir i gestionar l'acció educativa del centre (CAPACITAT DE L'EQUIP DIRECTIU).
2. Transferir responsabilitats de les tasques comuns (DISTRIBUCIÓ DE LIDERATGE).
3. Augmentar el treball en equip en l'elaboració de documents i en feines interdisciplinàries (DIÀLEG PEGAGÒGIC).
4. Dinamitzar la pràctica educativa amb projectes d'innovació (CREATIVITAT).
5. Potenciar la Formació Permanent (QUALIFICACIÓ).
6. Incrementar la utilització de les TIC (MODERNITZACIÓ EN NOVES TECNOLOGIES).
7. Coordinar les actuacions entre equips, comissions i amb EOEP, serveis socials, medidora cultural i altres agents educatius (EFICÀCIA DELS RECURSOS HUMANS).

2. EN L'ÀMBIT D'ALUMNES:

1. Assolir uns hàbits d'ordre, atenció, concentració i esforç personal (HÀBITS D'ESTUDI).
2. Motivar i estimular l'interès i la curiositat per l'aprenentatge (VALORACIÓ DEL SABER).
3. Desenvolupar les vuit competències bàsiques: capacitar-los per aplicar els seus coneixements i destreses a la vida diària (APRENTATGE COMPETENCIAL).
4. Atendre a la diversitat (EDUCACIÓ PERSONALITZADA).
5. Millorar la comprensió lectora i fomentar l'hàbit de la lectura (TRACTAMENT PRIORITARI DE LA LECTURA).
6. Practicar activats que incorporin l'ús de les TIC (INTEGRACIÓ NOVES TECNOLOGIES).
7. Educar en valors: comunicació, tolerància, respecte dels drets humans i cura del medi ambient... (EDUCACIÓ PER A SER MILLORS PERSONES I CIUTADANS)

3. EN L'ÀMBIT DE LA COMUNITAT EDUCATIVA

1. Promoure una escola que impliqui a les famílies i AMIPA (ESCOLA INCLUSIVA).
2. Articular xarxes de col·laboració amb altres centres educatius del terme, així com amb l'Ajuntament i altres institucions locals i autonòmiques (COOPERACIÓ AMB L'ENTORN MUNICIPAL I AUTONÒMIC).
3. Articular xarxes de col·laboració amb altres centres educatius de l'estat espanyol i d'altres nacions europees (DIMENSIÓ ESTATAL I EUROPEA).

En els tres àmbits d'actuació la millora ha estat substancial:

- En l'àrea d'equip docent, amb l'establiment de pautes consensuades d'actuació reflexiva i innovadora a base de treball en equip.
- En l'àmbit d'alumnes, amb l'activació de tasques desenvolupadores de les competències bàsiques; amb la incorporació de les noves tecnologies de la informació i comunicació, i amb la promoció de valors solidaris.
- En el de la comunitat educativa, amb la creació de lligams que han acostat l'escola a les famílies i a les organitzacions socials, incrementant la cultura del suport col·lectiu mutu.

Finalment, assenyalam la importància d'aquest article per a "tancar el cercle"(sistematitzar i difondre la nostra experiència) i per encoratjar la comunitat educativa a emprendre l'aventura de la innovació educativa. Com a tal, l'aventura té riscos i perills --requereix control, flexibilitat i adaptació a canvis continus; però, si no perds el rumb i arribes al destí, el premi serà un tresor ple d'imaginació, creació i passió: "l'art d'ensenyar amb art".

Després d'aquestes experiències educatives el CEIP Blai Bonet ha estat valorat positivament pel MEC i ha pogut continuar amb el projecte ARCE dos cursos més, estudiant i viatjant per contrastar els ecosistemes de la Mediterrània amb altres ecosistemes de la Península Ibèrica: la façana atlàntica (Doñana) i la muntanya continental (Gredos). També ha desenvolupat un projecte Comènius amb escoles d'Hongria i Finlàndia per ensenyar-nos mútuament la importància dels esports com a part de la cultura nacional i europea. L'escola ha mantingut la mateixa filosofia educativa.

5. BIBLIOGRAFIA

- Ainskow, M. et al. (2001). *Hacia escuelas eficaces para todos. Manual para la formación de equipos docentes*. Madrid: Narcea.
- Arnau C., Bassó J., Font L., Garcia M., Jorba M., et al. (2009). La innovació en educació. *Taules*, 03, 11-16.
- Bolivar, A. (2000). *Los centros educativos como organizaciones que aprenden*. Madrid: La Muralla.
- El CP Blai Bonet visita el Parc Natural de Montseny. (2010, 10 de novembre). *Diario de Mallorca* (Suplem. Diari de l'Escola), 2.
- Escamilla, A. (2008). *Las competencias básicas*. Barcelona: Graó.
- López, A. (2007). *El trabajo en equipo del profesorado*. Barcelona: Graó.
- Lucini, F. (1994). *Temas transversales y educación en valores*. Madrid: Anaya.
- Projectes educatius: els ecosistemes a l'escola. (2010, 31 de març). *Diario de Mallorca* (Suplem. Diari de l'Escola), 1.
- Sanmartí, N. (2007). *Evaluar para aprender*. Barcelona: Graó.
- Teixido, J.(2005) *El lideratge del canvi en els centres educatius*. Hospitalet de Llobregat: V Jornada de Qualitat de l'Ensenyament. Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.
- Zabala, A., Arnau, L. (2007). *Cómo aprender y enseñar competencias*. Barcelona: Graó.

Per citar aquest article:

Salmerón, M. El valor dinamitzador dels projectes d'innovació educativa de caire institucional. *InnoviB, Recursos i Recerca Educativa de les Illes Balears*, 3, 14-25. Obtingut de: <http://www.innovib.cat/numero-3/pdfs/art2.pdf>

6. ANNEX

Figura 1. Fabricació dels pals de pluja. Activitat coordinada pel mestre de Música.

Figura 2. Assaig de l'obra de teatre: "Pirates around the world". Activitat coordinada pel mestre d'Anglès.

Figura 3. Confecció dels murals per a les cançons: treball en equip, coordinat pels mestres de Plàstica, Anglès i Música.

Figura 4. Decoracions per a les actuacions artístiques; coordinades pels mestres de Plàstica.

Figura 5. Registre pluviomètric anual de la localitat. Activitat coordinada pel mestre de Matemàtiques i les tutores.

Figura 6. Assaig de la dramatització "El cicle de l'aigua". Activitat coordinada pels mestres d'Educació Física.

Figura 7. Jornades culturals ARCE: tríptic informatiu fet per la Cap d'Estudis.

Figura 8. Quadern de camp del Parc Natural de Mondragó, dissenyat pel coordinador TIC.

Figura 9. Visita a Viladrau del projecte ARCE: senderisme per la neu.

Figura 10. Treball a l'hort de l'escola; coordinat per un pare voluntari.

Nota: Totes les fotografies són propietat de l'equip docent del CEIP Blai Bonet.